

Euskal literatur itzulpengintza garaikidea: egituratzen ari den barne-eremua

**La traducción literaria vasca contemporánea:
un subcampo en vías de estructuración**

**La traduction littéraire basque contemporaine :
un sous-champ qui se structure**

**Contemporary translation of Basque literature:
an inner field in the making**

IBARLUZEA SANTISTEBAN, Miren
Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)¹

Noiz jaso: 2017-10-17

Noiz onartua: 2018-04-28

¹ Lan hau MHLI (IT 1047-16) ikertaldearen jardunaren baitan egin da, US 17/10 (UPV/EHU) eta FFI 2017-84342-p (MINECO) ikerketa-proiektuetan.

Euskal itzulpengintzak erakundetze-prozesua bizi izan du azken lau hamarkadetan, eta lan honetan literatura itzuliak prozesu horren gurpilean izandako bilakabidea aztertzen da. P. Bourdieu soziologoaren eremuen teoria oinarri harturik, euskal literatura itzulia barne-eremu bat balitz bezala definitzen da hemen; ondotik, eremuak aztertzeko hiru analisi-mailen artetik (ekoizpen- eta zirkulazio-baldintzak; artisten jarrerak; eremuaren harrera eta irismena) lehenengoa aztertzen da xeheki: eremuaren egitura ardatzen duten erakunde eta eragileak dira aztergai nagusia (elkarteak, ikasketak...), eragileen profesionalizazioan, ikusgarritasunean eta jarreretan izandako eraginaren erakusgarri.

Gako-hitzak: Euskal itzulpengintzaren historia garaikidea, itzulpenaren soziologia, eremuen teoria

La traducción vasca ha vivido un proceso de institucionalización durante las cuatro últimas décadas. En este trabajo se estudia como se ha desarrollado dicho proceso. Cimentándose en la teoría de los campos del sociólogo P. Bourdieu, la literatura vasca traducida se define aquí como un intracampos. Posteriormente, se analiza detalladamente uno de los tres niveles de análisis para el estudio de los campos sociales: el objeto de estudio principal son las instituciones y los agentes que trazan la estructura del campo (asociaciones, estudios...), como muestra de la influencia que han tenido en la profesionalización, visibilización y actitudes de diversos agentes.

Palabras clave: Historia contemporánea de la traducción vasca, sociología de la traducción, teoría de los campos.

La traduction basque s'est institutionnalisée au cours des quarante dernières années. Cet article étudie comment s'est déroulé ce processus. En se basant sur la théorie des champs du sociologue P. Bourdieu, la littérature basque traduite est ici définie comme un sous champ. Ensuite, on a analysé en détail l'un des trois niveaux d'analyse des champs : Les principaux objets d'étude sont les institutions et les agents qui dessinent la structure du champ (associations, études...), ils montrent l'influence qu'ils ont eu dans la professionnalisation, la visibilité et les comportements de ces agents.

Mots-clés: Histoire contemporaine de la traduction basque, sociologie de la traduction, théorie des champs.

Over the last four decades Basque translation has undergone a process of institutionalisation and this work looks at how this process has transformed literary translation. On the basis of the sociologist P. Bourdieu's field theory, translated Basque literature is defined here as a subfield; subsequently, of three levels of analysis for examining fields (the conditions for production and circulation; artists' attitudes; the field's range and acceptance), the first is

looked at in detail: the organisations and agents that structure the field (associations, studies...) and how they reflect the influences exerted on agents' professionalisation, visibility and attitudes.

Key words: contemporary history of Basque translation, the sociology of translation, field theory.

Eremua, eremuen autonomia eta analisi-esparruak

Gero eta arreta handiagoa egiten zaie itzulpenaren ikerketan itzulpen-eragileen eta erakundeen sareei, botere-harremanen interakzioari, itzulpenari buruzko diskurtso sozialei... eta horiek denek eragin zuzena dute itzulpen-praktiketan eta prozesuan. Izan ere, itzultzea jarduera soziala da, gizarteak doitutakoa: jarduten duen itzultzailea ez dago isolatuta, gizartetik at; itzultzailea izaki soziala da, baina, horrez gain, gizarte-erakundeek ere itzulpen-fenomenoari bete-betean eragiten diote, itzulgaien hautaketan, zabalkundean zein itzulpen-estrategietan. Halaber, itzulpenak berak eragin jakin batzuk ditu gizartean, itzultzaileak funtzio eta rol jakin batzuk betetzen dituen aldetik. Itzulpen-ikasketa soziologikoen baitan biltzen dira ikergai horiek guztiak. Besteak beste, Pierre Bourdieuren eskolako jarraitzaileek zabaldu dute bidea itzulpen-ikasketa soziologikoen esparruan; J. Heilbron eta G. Sapiro aipa daitezke, adibidez. Bestalde, literatura itzulpenaren soziologiaren garapen-programa bat aurkeztu zuten Bachleitner eta Wolf iker-tzaileek 2010ean (Wolf, 2011: 1-16).

Pierre Bourdieu soziologo frantziarra estrukturalismo genetikoa edo es-
trukturalismo kritikoa deritzonaren aitatzat jotzen da. Jarraian ikusiko de-
nez, Bourdieuk, eremuaren teoriaren bidez, hainbat kontzeptu eta tresna
darabiltza gizarte-errealitateak deskribatzeko eta aztertzeke, eta kontzeptu
eta tresna horiek baliatuko dira artikulu honetan, hain zuzen ere, euskal
itzulpengintza garaikidearen historia aztertzeke.

Bourdieuren eremuen teoria elkar definitzen duten *eremu*, *kapital* eta *ha-
bitus* kontzeptuek ardatzen dute, eta oinarritzko eskema bat eskaintzen dute
gizarte-errealitateak (batez ere kulturalak eta sinbolikoak) deskribatzeko:
harreman historikoek, botere-sareek edo balio ideologiko, kultural, ekono-
miko zein sinbolikoek (hots, kapitalek) baldintzatutako kokaguneen sarea da
eremua, eta sare horrek norbanakoengan utzitako lorratza da habitusa (Viz-
carra, 2012). Lan honetan batez ere *eremu* kontzeptuari jarriko zaio arreta:
euskal literatura itzulia eremuen teoriaren arabera definituko dugu eta ere-
muak deskribatzeko baliatzen diren tresnen arabera deskribatuko dugu, az-
ken urteotan euskal literatura itzuliari lotutako egiturek bizi izandako bilaka-
bidea; izan ere, eremuen autonomizaziorako ezaugarriak betetzen dira gurean.

Eremua espazio sozial egituratua da, hierarkia, indar-harreman, arau eta egitura jakinak dituena. Era berean, eremua egituratzailea da, hierarkiak, indar-harremanak, arauak eta egiturak sorrarazten ditu. Labur esanik: egitura jakin bat duen eta eragin egiten duen espazio soziala da eremua. Eragileek, erakundeek eta praktikek osatzen dute eremua. Eremuari berari dagozkion problematika komunak definitzen ditu eremu-kideak edo eragileak, eta eremuaren beraren egiturak agerian uzten du euren posizioa. Eremuko eragileek, kapitalak eta habitusa baliatuta eta kidetze eta sare jakinak baliatuta, askotariko dinamikak sortzen dituzte (estrategia kontserbatzaileen zein eraldatzaileen arabekoak, adibidez). Eremuak, hortaz, indar-harremanak dira, eremuaren beraren funtzionamenduaren inguruan borrokan dabilzan eragileen gune hierarkikoak. Bestalde, eremuak dinamikoak dira: aldatu egiten dira, espezializatu, zabaldu, lausotu, desagertu, askatu, autonomizatu... Oro har, eremuen dinamikak zein eremuak sortzeko eta desagertzeko prozesuak aldaketa sozialen ispilu izaten dira (Bourdieu, 1984 & Vizcarra, 2012).

Eremuaren autonomiarako bidea hiru faktoreekin lotzen du Bourdieuk: a) gizarte-aniztasunarekin batera kontsumitzaile potentzialak handitu izanarekin; b) produktu sinbolikoen sortzaile eta merkatarien kopurua handituta independentzia ekonomikoa lortzeko ahalmenarekin; eta c) kultur legitimazioa lortzeko lehian kontsakarzio-agentziak (akademiak, azokak, difusio-erakundeak...) dibertsifikatu izanarekin (1984, 112-115).

Bourdieuren jarraitzaile Sapiro (2010 & 2014) irakasleak hiru eragin- eta ikerketa-maila proposatzen ditu eremuen eta barne-eremuen autonomizazio-prozesua deskribatzeko. Lehenbiziko maila ekoizpen- eta zirkulazio-baldintzei dagokie, eta profesionalizazioan, erakundeetan eta horien eta eremuaren egituran azaleratzen da. Eremuaren bigarren eragin- edo ikerketa-mailan daude artisten jarrerak. Azkenik, eremuaren hirugarren eragin- eta ikerketa-maila eremuaren beraren harrerari eta irismenari dagokie. Sapiroren arabera, eremuaren autonomia loturik dago aditu talde bat sortzearekin eta aditu-talde horrek eremuaren jabetza eta eremuan sartzeko kontrola aldarrikatzearekin; horrez gain, eremuaren historia propioari buruzko erreferentziak (hots, eremuaren historia propio bat sortzeko ahalegina) autonomizazioarekin daude lotuta (Sapiro, 2014: 34-107).

Artikulu honetan Sapirok proposatutako lehenbiziko analisi-esparruan arituko gara: euskal literatur itzulpengintzako eragileen profesionalizazioa, erakundeen eratzea eta bilakatzea nola gertatu den azaltzea da artikulu honen helburua. Izan ere, eremuaren historia ez da gertaera-zerrenda bat, baizik eta eragileen ezaugarrien eta posizioen bilakaera jakin bat, eta bote-re-hartze eta -galtzeen marra dinamiko eta jarraitua.

Euskal literatura itzuliaren eremua: autonomia erlatiboko barne-eremua

Bourdieu-k zehazten dituen (barne-)eremuaren autonomizatorako faktoreak (1984, 112-115) gertatu egin dira euskal literatura itzuliari dagokionez: badira euskal literatura itzuliaren kontsumitzaileak, ekoizleak eta legitimazio-instanzak. Edonola ere, eta aurrerago ikusiko denez, euskal literatura itzuliaren barne-eremua ez da guztiz beregaina, eta ekoizpen urriko eremuie dagozkien ezaugarriak ditu (albo-eremuaren mendekotasuna, adibidez; Bourdieu, 1984, 1990, 1991).

Hauxe da gure abiapuntua: euskal literatura itzulia autonomia erlatiboko barne-eremu dinamikoa da, euskal itzulpen-eremuaren eta literatur eremuaren barruan koka daitekeena, eta, era berean, nazioarteko literaturaren espazioaren parte bat hartzen duena. Norabide anitzekoa eta transnazionala da, hortaz. Elkarki eragiten dioten indar-sareek egituratzen dute hizpide dudako barne-eremua, eta, aldi berean, barne-eremuko indarrek albo-eremuetan (itzulpen-eremua eta literatur eremua, esaterako) eragiten dute, beste albo-eremu batzuetakoek euskal literatur itzulpenaren barne-eremuan eragiten duten bezala.

Euskal literatura itzulia: egituraren historia labur bat

Itzulpenak rol garrantzitsua izan du euskal testuen historian (Jaka, 2005); alegia, euskal testuak ezagutzen ditugunetik egin izan dira euskararako itzulpenak; gainera, zenbait ikertzailek lumatik ezagun da itzulpenek zenbait arotan «erdiguneko posizioak bete dituztela euskal literatura-sisteman, hau da, testu kanonikoak izan direla» (López Gaseni, 2010: 845-846).

XVIII. mendea baino lehenago, euskal itzulpenaren eta literaturaren eremua biak bat zirela esan dezakegu, darabiltzagun kontzeptuak aplikatuta (alegia, eragileak, erakundeak, praktikak, eraginak, pertzepzioak... denak bat ziren, gaur egun itzulpenaz eta literaturaz dugun ikuspegia aplikatuz gero). Auzia, gizarte-egiturekin ez eze, itzulpena eta literatura hautemateko moduarekin ere badago lotuta. Izan ere, *literatura* hitzaren jatorrizko esanahira joz gero, latinez ‘instrukzio’ esan gura zuen; beraz, literaturaren eduki semantikoa loturik zegoen jakintzarekin, idaztearen eta irakurtzearen artearekin, gramatikarekin, alfabetoarekin, erudizioarekin... (Aguiar e Silva, 1972: 11). Ikuspegi haren arabera, idatzitako guztia zen literatura (itzulpena barne). XVIII. mendetik aurrera, literaturak sorkuntza estetikoaren esangura duenetik aurrera, esan dezakegu apurka-apurka itzulpenarekin eta literatur sorkuntza estetikoarekin lotutako eragileak, praktikak eta pertzepzioak bereizten hasi zirela. XIX. mendetik aurrera literatur itzulpena barne-eremu gisa egituratzen hasi izanaren lehenbiziko aztarnak aurki ditzakegu. XX. mende erditik aurrera hasi zen, edonola ere, itzulpen-eremuaren autonomizazioa; nolabait, literaturaren autonomizazioarekin batera etorri da.

Itzulpengintza euskal letren historiaren hasieratik agertzen den arren, gizarte-entitate gisa (barne-)eremu berria da euskal literatura itzuliarena, beste eremu batzuen garapenaren eta dinamiken ondorioz sortutakoa. Beste sorkuntza-eremu batzuen kasuan gertatu bezala (ikus Lasagabaster, 2007, 237-248), euskal literatura itzuliaren barne-eremuaren autonomizazioa Hego Euskal Herriko 1975az geroztiko aro demokratikoarekin hasi zen, EAEko eta Nafarroako hizkuntza-legeei loturik. Hezkuntzan, administrazioan eta komunikabideetan euskara legez txertatu beharrak eta gizartean hazitako itzulpen-beharrek handitu egin zuten itzultzaileen lan-zama eta, hortaz, baita itzultzaile profesionalen autonomia ekonomikorako bidea ere. Euskarazko produktuen merkatua sorturik, itzulpena (eta literatur itzulpena, horren barruan) merkatu horretako gakoetako bat izan da, eta itzulpena jorratu duten eragileak ez dira gutxi izan. López Gasenik 1970eko eta 1980ko hamarkadetan Lur eta Gero-Mensajero argitaletxeak, Eusko Jaur-laritzaren Antzerti Zerbitzua eta klasikoak itzuli zituzten eragileak aipatzen ditu, besteak beste, literatur itzulpenari bide eman zioten eragileen artean.

Esan bezala, 1970eko eta 1980ko hamarkadetan, euskal literatur itzulpenen kopurua nabarmen hazi zen; ez, ordea, lan horien kalitatea:

Itzulpen-kopuruaren igoerak, ordea, ez zuen itzulpenen kalitatea hobetu, kontrakoa baizik: itzultako testuen eskariak gora egitean, itzultzaile kualifikatu gutxi egotearekin batera, lantzean behingo zenbait itzultzaile erakarri zituen, batez ere hezkuntzaren arlokoak (filologiako eta kazetaritzako ikasleak, irakasleak...); izan ere, borondatea bai baina testu on gutxi eman zituzten oro har.

(López Gaseni:

<http://www.basqueliterature.com/basque/historia/itzulia>)

1970eko eta 1980ko hamarkadetan, beraz, batez ere idazleek, euskaltzaleek, irakasleek, kazetariak... egin zituzten literatur itzulpenak, kasu askotan modu desinteresatuan eta militantean. Orduko itzultzaile haiek egindako lanek, baina, ez zuten behar besteko kalitaterik, eta hortik etor daiteke, beharbada, zenbaiten artean euskal itzulpenek urteetan izandako ospe txarra.² Orduan itzulpen-lanetan aritu zirenak «erabat autodidaktak eta inolako prestakuntza teorikorik gabeak» zirela ondorioztatu zuen Zabaletak (1989, 15) itzultzaileen artean egindako inkesta baten harira. Edonola ere, garai hartan hasi ziren itzultzaileak profesionalizazio-beharraren kontzientzia hartzen, eta horri erantzuteko etorri ziren zenbait ikastaro. Mendiguren Bereziartuk azaltzen duenez: «1976an hasi eta 1980ko urrira bitarteko epean, hau da, Itzultzaile Eskolak bere ateak zabaldu arte, bost ikastaldi antolatu ziren Euskal Herriaren gune desberdinetan itzulpengintzaren inguruan kontzientzia sortzeko eta lehen ezagupen teorikoak eskaintzeko» (Mendiguren Bereziartu, 1984, 20). 1976ko lehenbiziko ikastaroa hiru ardatzen inguruan antolatu zuten:

Ikastaldi teoriko-praktiko hartako irakasleak hiru izan zirelarik, hiru sailetan banatu zen gaia:

² Ospe txar horren erakusgarri da, adibidez, itzulpenik irakurtzen ote zuen galdetuta, Urretabizkaia emandako erantzun hau. «Ez, apenas. Nahiago frantsesez edo gazteleraz irakurri. Are ingelesez. Egin izan nuen bolada batez, aspalditxo, baina iruditzen zitzaidan itzulpena nahiko ortopedikoa zela» (Urretabizkaia, 2013; elkarrizketa argitaratugabea).

a) Sarrera, literatur testuen itzulpena, kazetaritzako testuen itzulpena eta Orixeren itzultze-modua (X. Mendiguren).

b) Testu didaktikoen itzulpena, «Bilboko Eskola» eta hizkuntza-
ren finkapena, morfologia (aurrizki-atzizkiak) eta lexikologia (X.
Kintana).

c) Testu teknikoen itzulpena eta analisi sintaktikoa (J. R. Etxebarria)

(Mendiguren Bereziartu, 1984, 20)

Mendiguren Bereziarturen beraren ikasgaietan ikus daitekeenez, literatur itzulpenak leku nabarmena izan zuen ikastaro hartan.

Ondoren emandako ikastaroak ildo beretik zein ardatz bakarren batean sakonduta egin ziren; bestalde, 1977ko irailean Bibliaren itzulpenari buruzko ikastaro berezi bat eman zuten Arantzazun, Eliza Ebanjelikoak euskara bat-
ura ekarri gura zuela-eta Bibliaren itzulpena (Mendiguren Bereziartu, 1984, 21). Ikastaro horien ondoren, Euskaltzaindiaren eskariz, Mendiguren Bereziartuk aurretosten bat prestatu zuen, Itzultzaile Eskola bat sortzeko (Mendiguren, 1984, 21). 1980an jarri zuen txosten hori Euskaltzaindiaren eskuetan: «Itzulpenaren Mundua eta Euskal Itzultzaileen Oinarritzako Prestakuntzarako Eskola» (Mendiguren, 1981). Bestalde, IVAPek Lege alorrerako itzultzaile-eskola sortu zuen Gasteizen (Zabaleta, 1989, 61), baina literatur gaiak lantzen ez zirela eta, aipamen hau besterik ez dut egingo hemen.

Esan daiteke 1980ko hamarkadako lehenbiziko erdira arte itzulpen- eta itzultzaile-eskaria handitu egin zela, eta profesioaren kontzientzia hartzen hasi zirela zenbait eragile. Bestalde, hamarkadaren bigarren erditik aurrera hasi zen euskal itzulpenaren eremua erakundetzen, eremuko praktikak eta eragileak profesionalizatzen, profesionalentzako hezkuntza berezitua sistematizatzen eta eremuaren erreferentzia espezifikoak eta kontsakrazio-entziaz sortzen. Izan ere, 1980an ireki zituen ateak Donostian Euskal Itzultzaileen Oinarritzako Prestakuntzarako Eskolak (EIOPE). Honelaxe azaltzen du Mendiguren Bereziartuk eskolako programa (1984, 23):

Dossier-Aurre projektua aurkeztu eta berehala eman zuen ontzat Euskaltzaindiak Eskola sortzea eta urte berean, 1980an ireki zituen

bere atepak, Donostiako Aurrezki Kutxa Munizipalak behin-behingoz Arbideko Dorreetan utzi zizkion geletan. Hona hemen 30 pertsonetako lehen ikaslego hark lau irakasleren eskutik ikasi zituen ikasgaien zerrenda:

- Euskara eta Euskal Literatura.
- Gaztelania eta Erdal Literatura.
- Linguistika Orokorra eta Estilistika.
- Itzulpen Teoria eta Praktika.
- Euskal-Itzulpenaren historia eta testu-konparaketarako metodologia.

(Mendiguren, 1984, 23)

Nabarmentzekoa da bost ardatzetako bi literaturari eskainiak izatea, eta uste izatekoa da teoria eta praktika lantzeko ardatzean ere literatur itzulpena landuko zela. Irakaskuntza-programa horren arabera lehenbiziko urte hura esperimental samarra izan zen (Mendiguren, 1984, 23-24), eta lehenbiziko bi urteko ikastaldiaz (1981/1982) geroztiko ikastaroak berregituratu egin ziren bai gaien zegoenez, bai eskolaren antolamenduari zegoenez (Mendiguren, 1984; Urzelai & Auzmendi, 1989; Zabaleta, 1989; Zabalondo, 1988). Dena den, eskolaren asmoa ez zen soilik urtean hogeiren bat profesional merkatuaratzea: «Aitzitik, langune desberdinetan barreiatu beharko lituzke bere indarrak, eta itzulpenarekin zerikusia duen guztiaren zentru dinamizatzaile izan beharko luke» zioen Koro Navarrok eskola abiarazi eta bost urtera egindako gogoetan (Navarro, 1984, 27-28). Hala, beren zereginen artean zeuden honako hauek: «a) dagoeneko lanean ari diren profesional-mota desberdinei birprestakuntza eskaini arratseko eta asteburutako ikastaldien bitartez; b) itzulpen teoria eta praktikaren ikerketa eta zabalkundea burutu eta bultzatu; c) bigarren horri begira argitalpen sail bat eta aldizkaria sortu» (Navarro, 1984, 28). Ildo horretan abiarazi zuen eskolak berak Eusko Jaurlaritzaren laguntzarekin itzulpengintzari buruzko liburu-sail bat. Honako hau izan zen emaitza, Koro Navarroren beraren hitzak hona ekarrita:

Hau dela eta, eta bereziki eskolako ikasleei laguntzeko asmotan argitalpen sail bat sortu du Itzultzaile Eskolak, Eusko Jaurlaritzaren Hez-

kuntza Sailaren diru laguntzaz, hiru liburu argitaratuak dira jadanik, eta beste bi ari gara prestatzen une honetan. Hauetariko batzu bereziki Eskolako ikasleentzat zuzenduak daude, hala nola Itzulgaiak (*Textu literario eta dragmatikoak*. K. Navarro eta X. Mendiguren). Besteak berriz gai hauetarik interesaturik legokeen irakurlego zabalago batentzat gerta litezke baliagarri: *Euskal Itzulpenaren Antologia I* Jesus Zabaleta; bigarren alea laster argitaratuko da), eta *Itzulpen teoriatzko ezagupenak* (K. Mendiguren). Boskarren liburu bat ere datorren urte hasieran azalduko da, hizkuntzalaritzaz, *Linguistika Orokorrezko Ezagupenak* (K. Navarro).

(Navarro, 1984, 30)

Beatriz Zabalondok zehaztu zuenez, «liburu eta materialen garrantzia ere ez da gutxiestekoa, orain arte batere landu gabe zegoen euskal traduktologiarena bezalako alor batean» (1988, linean). Mendiguren Bereziartuk (1989, 23-24) Itzultzaile Eskolako bibliotekan bildutako erreferentziazko lanak ere goraiatu izan ditu. Eremuari berezkoa zitzaion materiala sortzeko eta pilatzeko ekimen horren ildotik sortu zuten, halaber, itzulpen-gaiei buruzko *Senex* aldizkaria, 1984ko abenduaz geroztik argitaratu izan dena eta egun EIZIE elkarteak kudeatzen duena. Zabalondoren hitzetan, garai hartan eragin nabarmena izan zuen aldizkariak: «ideien zabalkunde eta sentiberatasunaren garatze nabaria eragin du itzulpen profesioaren eta teorizazioaren inguruan» (1988, linean). Iritzi berekoa naiz ni neu ere; izan ere, Zabalondok dioen moduan, *Senex* aldizkarian jaso ziren itzultzaileak prestatzeko euskarazko tresna bakarrak, falta zituzten teoriak eta kontzeptuak ikasteko zein tresna linguistikoak eskuratzeko. Azken batean, sortu zen garaian, hezkuntza formalaren egiturak falta zituen guttiz osatu gabeko eremu batean, aldizkaria hezkuntza-hutsuneak betetzera etorri zen. EIZIE elkarte profesionalak hartu zuen prestakuntzaren erantzukizuna, nolabait, eta euskal itzulpenaren eremua sendotu eta hezkuntza formala sendotu ahala (gerora, masterren eta lizentziaren bidez), esparruen banaketa handiagoa gertatu da. Egundirudi maila teorikoko eta kontzeptualeko artikuluek leku gutxiago dutela *Senex* aldizkarian, eta oro har tarte handiagoa egiten zaiela itzulpen-praktikari eta langintzari buruzko idatziei.

Itzultzaile Eskolako bigarren promoziorako (1981/1984), bi urtetik hiru urtera aldatu zen ikastaldia, eta egoitza ere lekualdatu egin zen: Martutene-

ko Lanbide Hezkuntzako Ikastetxera eraman zituzten eskolak (Urzelai & Auzmendi, 1989, 28); hain zuzen ere, hortik datorio izena Martuteneko Itzultzaile Eskolari. Bigarren eta hirugarren promozioetan (1983/1986) ikasgai berberak eman ziren, eta literatur gaiak ere jorratzen ziren, ikasturteen antolamenduan ikus daitekeenez:

Lehenengo ikasturtea.—Ingelesa, Gaztelania, Euskara, Itzulpen Teoria, Itzulpen Historia eta Itzulpen Praktikak.

Bigarren ikasturtea.—Ingelesa, Euskara, Literatura (teoria eta praktika), Itzulpen Teoria, Itzulpen Praktika eta Itzulpen Historia.

Hirugarren ikasturtea.—Ingelesa, Euskal Literatura, Erdal Literatura eta Itzulpen Praktika.

Itzulpen konparaketa, hizkuntz sakonketa eta beste gai batzuk ere tartekatzen ziren ikasketa hauetan. Programa zabala zen, ezin zitekeen bestelakoa izan Euskal Herrian hastapenetan aurkitzen zen Itzulpen-ikasketentzat.

(Urzelai & Auzmendi, 1989, 29)

Urzelairen eta Auzmendiren ustez, bigarren, hirugarren eta laugarren promozioak (1985/1988) izan ziren normalizatuena, eta arazo nagusiak eskolaren azpiegiturari, eskolaren egoerari berari eta itzulpen-titulua ezin lortzeari egon ziren lotuta. Izan ere, eginahalak eginda ere, ez zuten lortu Martuteneko Itzultzaile Eskolako ikasleek ziurtagiri ofizialik jasotzerik:

Ikasketak amaitu ondoren besapean ziurtagiri bat genuela atera ginen, ziurtagiri honek balio akademikorik ez du, baina halere esan behar da Euskal Herrian lizentziatura izatea modan jarri zen arte zenbait lanpostutara aurkezteko eta gainera lanpostua lortzeko merituen artean aintzakotzat hartua izaten zela.

(Urzelai & Auzmendi, 1989, 30)

Alde horretatik, esan daiteke ikasketak abiarazi eta denbora batera etorri zela, nolabait, ikasketen eta profesioaren aintzatespena. Edonola ere, zenbait alorretan lan egiteko aintzatespen sinbolikoa izanagatik, itzultzaileek ez zuten titulu ofizialik.

Zabalondok Itzultzaile Eskolak egindako ekarpenak zerrendatu zituen «Itzultzaile eskolen berri» dokumentuan (1988), eta komunikabideetan, administrazioan eta argitaletxeetan lanean zebiltzan profesionalak prestatu izanaz gain, honako hauek nabarmendu zituen:

Martuteneko Eskolak euskal gizartean izan duen eragina zabala goa izan dela aitortu beharra dago alde batetik, lotura eta harreman estuak ezarri ditu, Galizia, Katalunia eta Madrileko itzultzaile elkar-teekin, eta zenbait urrats eman ere egin du atzerrikoekin gauza bera egiteko; eta guzti honen ondorioz eta atergabe gure artean goraka joan den kontzientziaren eskariz, orain urte bete inguru EIZIE (Euskal Itzultzaile, Zuzentzaile eta Interpretarien Elkarte) sortzeko beharrezko oinegoturen parterik handiena atondu du.

(Zabalondo, 1988, linean)

Itzultzaile Eskola sortu izanak, hortaz, erakunde-sare bat sortzeko eta osatzeko bidea ireki zuen: horren argigarri da 1987an eskolako kideen ekimenez sortu izana EIZIE Euskal Itzultzaileen, Zuzentzaileen eta Interpreteen Elkarte (Zabaleta, 1989, 64). Del Olmok azaltzen duenez:

Martuteneko esperientziatik abiatuak, 1987. urtean Lurdes Auzmendik, Juan Mari Lekuonak, Xabier Mendigurenek eta Josu Zabaletak Euskal Itzultzaile, Zuzentzaile eta Interpreteen Elkarte abian jartzeko akta sinatu zuten. «Urrezko Aroa» izendatu dugun aldia ezin uler liteke elkartearen eragintzarik gabe.

(Del Olmo, 2012, linean)

1988an egin zen elkartearen fundazio-biltzarra, eta 60 itzultzaile inguruk parte hartu zuten bertan; bada, bederatzi hilabetegarrenera 130 bazkide ziren «lau arlo nagusitan banatuak: administrazioa, komunikabideak, literatura eta interpretazioa» (Auzmendi, 1988, 237). Elkartearen lau ardatzetako bat zen literatura, hortaz. Hauexek ziren elkartearen hasierako helburuak: a) euskal itzultzaileei babes juridikoa eskaintzea eta lan-baldintzak hobetzea; b) euskarara eta euskaratik egindako itzulpenen kalitatearen alde egitea; c) askotariko literatur lanak euskarara itzultzea sustatzea; d) itzultzaileen prestakuntza hobetzea. Halaber, elkarteak bere egin zituen UNESCOren Biltzar Nagusiak itzultzaileen babes juridikorako 1976an egindako

gomendioak. Gisa berean, EIZIE elkarteak garrantzitsu zeritzon beste elkar-te batzuekiko harreman-sareak sortzeari:

EIZIE Elkar-te bezala eratu aurretik, zenbait euskal itzultzailek ba-zituzten harremanak beste Elkar-te batzuekin. Elkar-teak harreman hauek duten garrantzia ahaztu gabe, harreman horiek sendotzea era-baki zuen eta pauso batzuk eman dira.

Beste Elkar-teekiko harremanei dagokionez ekintzarik inportan-teena Madrilen maiatzaren 6 eta 7an burututakoa da. Estatu-ko hiz-kuntzen arteko literatur itzulpenari buruzko jardunaldiak ospatu zi-ren APETI, APTC/LC, ATG eta gure partaidetzarekin, literatur itzulpengintzaren iragana, oraina eta etorkizuna aztertu zirelarik.

Estatu-ko Itzultzaileen Elkar-teekin dauden harremanetaz gain, Eu-ropako beste zenbait Itzultzaile Elkar-teekin ere harremanetan gaude, batez ere Europako Itzultzaileen Etxeen bitartez.

Puntu honetan aipatu behar da baita ere FIT edo Itzultzaileen Na-zioarteko Federazioa. Izenak adierazten duen bezala, munduko itzul-tzaileen elkar-teen Federazioa da hau eta gaur arte Estatu espainoletik ordezkari bat dago, APETI elkar-tekoa hain zuzen. Estatu espainolari bi ordezkari dagozkio federakundean eta bertan hizkuntzen ordezkari-tzari buruzko planteamendu berri eta zabalago bat egiten ez den bitartean, birekin jarraituko da, beraz urte honen buruan konpondu beharko da Estatu Espainoletik zein Elkartetako ordezkariak joango diren FITera.

(Auzmendi, 1988, 238-239)

EIZIE elkar-tearen bazkideen banaketa eta elkar-tearen helburuak ikusita, esan dezakegu literatur itzulpena hasiera-hasieratik izan dela ardatz garran-tzitsua elkar-tearen egitekoetan, eta, esaterako, literatur itzulpenen bilduma abiaraztea izan zen proiektu estrategikoetako bat:

Edozein herrik bere hizkuntzaren eta kulturaren normalkuntza lor-tu nahi badu, ezinbestekoa da ondare unibertsala itzultzea. Zentzu honetan EIZIEk proiektu bat aurkeztu zion Eusko Jaurlaritzari ondare hori itzultzeko eta argitaratzeko. Eusko Jaurlaritzak begi onez ikusi zuen proiektua eta denbora gutxian asko aurreratu dela esan behar da.

(Auzmendi, 1988, 239)

Halaxe sortu zen, hain zuzen ere, oraindik EIZIE elkartearen eta euskal literatura itzuliaren barne-eremuaren zein euskal itzulpen-eremuaren erdigunean kokatu beharreko *Literatura Unibertsala* bilduma.³ Bada, sortu zen unetik beretik itzulpenen kalitatea eta itzultzaileen lan-baldintzak zaintzea izan du helburu EIZIE elkarteak bildumaren bidez; besteak beste, itzultzaileen izenak paratestuetan agerrarazita, zuzenketa-prozedurak ezarrita eta tarifa duinak ordainduta. Onura nabarmenak ekarri dizkio bildumak euskal literatura itzuliaren barne-eremuari, EIZIE elkartearen hitzetan:

Estas medidas han conseguido garantizar un elevado nivel de calidad en las traducciones de esta colección, y ello ha redundado en beneficio de los propios traductores, que han visto incluso prestigia-dos personalmente, de manera que otras editoriales vascas cuentan ya con un buen referente de calidad para las traducciones que quie-ren publicar, hasta el punto de que se puede afirmar que en la actua-lidad las traducciones literarias en lengua vasca están aportando un nivel reconocido tanto por los lectores como por muchos escritores en lengua vasca.

(EIZIEk utzitako barne-dokumentua)

Sortu zenez geroztik, EIZIE elkarte euskal itzulpengintzaren eragile nagusia izan da, eta, dagoeneko aipatu dugunez, literatur itzulpena izan du ardatz nagusietako bat (hala ikus daiteke, esaterako, elkartearen proiektuetan eta antolatu izan dituen ikastaroetan). Besteak beste, literatur itzulpenen kalitatea zaintzea izan du xede, eta ildo horretan EIZIE elkarte beste eragile, agentzia, erakunde edo instantzia batzuekiko bitartekari, bidelagun eta aholkulari ere izan da literatur itzulpenari buruzko gaitan.

Euskal literatura itzuliaren barne-eremuaren egituratzea erakundetzen eta sarea sortzen hasi zen itzulpen-eremu hartan kokatzekoa da, hortaz. Edonola ere, erakundetzeak beste erakunde batzuen mende egotea ere badakar, eta erakunde-aldaketa bat tarteko, Euskaltzaindiaren eskuetatik Eusko Jaurlaritzaren eskuetara aldatu zen Martuteneko Itzultzaile Eskola, eta administrazioarekiko tentsioak eta gobernu-aldaketa bat gertatu zirela-

³ Bildumari buruzko artikulura jo daiteke informazio gehiago lortzeko: Ibarluzea (2013).

rik (Mendiguren Bereziartu, 1989, 20), eskola ez-ofizial hark antolamendua aldatu behar izan zuen:

Balantze bat egiteko orduan, fruitu guzti hauek ekipo lan eman-korrari zor zaizkiola aitortu behar da, zenbait unetan lanerako indarrak eta ilusioak moteldurik geratu badira ere bultzatzaile izan behar-ko zuketan arduradun eta politikarien ulermen gabeziak eta zurrunkeriak, nahiz eta gerora hazirik erein gabeko sorotik uzta biltzeko prest agertu izan diren. Baina nekeak neke eta oztopoak oztopo, Martuteneko Itzultzaile Eskolak aro historiko bat bete eta burutu du, Gasteizen administrazio eta lege arloko itzultzaile-eskola bat nola sortu den ikusi du eta hasieratik bertatik esaten zenaren arabera, itzultzaileen prestakuntza bere gain hartu beharko lukeen Unibertsitate ekimenaren erantzunaren zain geratzen den bitartean, urteroko birtziklai edo prestakuntzaldiak antolatzeari hobetsi dio.

(Zabalondo, 1988, linean)

Eskolaren proiektu garatua aurrera atera ezinda (Mendiguren Bereziartu, 1989, 21), ordutik aurrerakoan, eskolaren azken urteetan (1988-1989) urtebeteko «Idazketa-eta Itzulpen Ikasturteak» eskaini zituen: UBI eta EGA ikasketa-mailak gaindituta zeuzkatenentzako ikastaroak ziren, eta «ikastaldiaren helburua euskara sakontzea eta aberastea da lehenik, testu mota desberdinak idazteko erraztasuna lortzea eta gaztelaniazko testu pragmatiko eta literarioak itzultzen ikastea, horretarako beharrezkoa den hornidura teorikoa ere eskeiniz» (Zabalondo, 1988, linean). Mendiguren Bereziarturen hitzetan, ikastaro haietan «hizkuntza eta idazketari buruzko sarreraren ondoren, ikasturtearen gainerakoa testu pragmatiko eta literario mailakatuak itzultzeak eta zuzentzeak hartzen du denborarik gehiena» (1989, 23); bidenabar, orduko ikastaldi haietan ere bazuen tartea literatur itzulpenak. Aurrerantzean, baina, ez zuen eskolak bide luzeagorik egin: itzultzaileen prestakuntza ez-ofizialean hainbat urteko bidea eginda, Martuteneko Itzultzaile Eskolak atek zituen eta itzultzaileen prestakuntzarako bideak beste batzuk izan ziren orduz geroztik. Nolanahi ere den, eskolak sustapen-lanak egin zituen EIZIE elkarte sortu berriarekin batera, eta elkarrizketak abiarazi zituen, esaterako, Euskal Herriko Unibertsitatearekin eta Nafarroako Unibertsitate Publikoarekin, itzultzaile-ikasketak arautzeko

aurreproiektuei ekiteko (Zabaleta, 1989, 62). Nafarroako Unibertsitate Publikoak ez zuen lankidetzarik eskaini; UPV/EHUrekin, ostera, lankidetzari hasi zuten EIZIEko, Itzultzaile Eskolako eta HAEEko Itzultzaile eskolako ordezkariak: «Itzultzaile ikasketen diseinua. Euskal Herriko Unibertsitateari Proposamendua» ikasketa-diseinua ondu zuten (EIZIE *et al.*, 1989, 77-100). Euskarazko itzultzaile-ikasketak, hizkuntzaren beraren testuinguru soziolinguistikoa kontuan harturik, beste hizkuntzetako itzulpen-ikasketak ez bezala antolatu beharra aldarrikatzen zuten (*idem*). Lizentzia-ikasketak etorri baino lehenago, baina, itzulpengintza-master bat eskaini zuen UPV/EHUk 1990eko hamarkadan.⁴ Bestalde, Deustuko Unibertsitateak ere itzulpengintzari buruzko master-ikastaro bat abiarazi zuen 1989an, 1200 ordukoa (*idem*).⁵ Master horiei buruzko balorazioak jasotzen dira 1992ko *Senex* 13 aldizkarian.

UPV/EHUko masterrari buruzko balantzea Garmendiak egin zuen; masterraren lehenbiziko urteen ondoren zenbait alderditan planifikazio-beharra sumatzen zuen, eta, bestalde, ikerketa-beharra zegoela nabarmendu. 1990eko hamarkada hartako ikuspegiaren arabera, unibertsitateak behar zuen itzulpengintza irakasteko eta ikertzeko espazioa, eta hori garrantzitsua da lanbidea hautemateko moduari dagokionez:

(...) gaur egun itzulpen-ikasketak ia erabat Unibertsitatearen ildotik baitoaz, horixe baita seguruenik itzulpen-ikasketen lekua. Ikerketa ere aipatzen da aurreko hitzetan eta, jakina, munduko optimismoirik handienak ere ez gaitu libratuko alor horrek zegoen-zegoenean jarraitzen duela esatetik. Halaxe baita, izan ere, eta halaxe jarraituko baitu itzulpen-ikasketen birplanteamendu sakonik egiten ez den artean.

(Garmendia, 1992, linean)

Martuteneko Itzultzaile Eskolaren itzulpen-irakaskuntzarako ahaleginek emandako fruituez ari da Zabaleta 1989an: «Gaur arteko ikasketa eta irakaskuntza ahaleginek fruitua izan dutela dudarik ez dago. Itzultzaile ikaske-

⁴ Literatur itzulpena ikasgai bat zen masterrean (Garmendia, 1992, linean).

⁵ *Senex* 13 aldizkariko «Deustuko Postgraduko Itzulpen Masterra» artikuluan ez da aipatzen literatur itzulpena ikasgaia ote zen, eta lan hau egin bitartean ez dut master hartako programarik lortu.

tak Euskaltzaindiaren eraginez formalizatzen hasi zirenetik hona euskal itzulpengintzak, fenomeno sozial bezala, berebiziko aldea egin bait du» (Zabaleta, 1989, 63). Itzultzaileen Eskola zein bestelako ikastaroak «elkarreki-ko topagune eta bakartasunaren hausle, itzultzaile kolektiboaren egitura-tzaile» izan zirela ere badio (*idem*, 64). «Kolektibo» bat sortu izanaren kontzientzia zuten, beraz, eskola hartako parte-hartzaileek, eta hori euskal itzulpen-eremuaren egiturak sortzen hasi eta autonomizatzen hasi izanaren zantzu gisa interpreta daiteke. Horrez gain, Zabaletak berak loturik dakuski ikasketak eta profesioaren estatusa:

Itzultzaile statusaren duintasunari dagokionez, ikasketa mailarekin lotura estua du, zalantzarik gabe. Hain zuzen ere, euskal itzultzaileen artean egin diren inkestetan puntu honi buruz galdetu izan deanean, eman izan zaizkion erantzunetan ikasketak lotuago agertu izan dira statusarekin prestamenarekin baino, ikasketen definizioak baino titulazioa eskatzen bait zen lehenago: lizentzia edo diploma titulua. Tituluaren latria bultzatzen den gizarte honetan, euskaldungoaren gehiengoa elebidun delarik, hizkuntz ereduaren zalantza eta definitziorik ezarekin uneoro topo egiten dela, ez da harritzekoa itzultzaileen artean halako gora nahi bat, bere statusa zalantzak uki lezakeen sailetik ateratzeko nahi bat somatzea.

(Zabaleta, 1989, 71)

Beraz, lanbidearen estatusa goratu beharrez, irakaskuntzari eta titulazioari ofizialtasuna eman beharrez, profesionalen talde hark berak Jaurlaritzaren esku utzi zuen profesiorako sarbidea arautuko luketen ikasketak bideratzeko erabakimena. Edonola ere, bidelagun eta aholkulari izan zen 1989ko dokumentu hartatik aurrera, hamar urte geroago UPV/EHUko Letren Fakultatean Itzulpengintza eta Interpretazioa lizentzia ireki zen arte. Esan bezala, 2000. urtean abiarazi zen Euskal Herriko Unibertsitateko Letren Fakultatean Itzulpengintza eta Interpretazioa lizentzia (gaur egun gradu-ikasketak dira).

J.A. Lakarra dekanu eta G. Bilbao dekanorde ziren orduan UPV/EHUko Filologia eta Geografi-Historia Fakultatean, eta Bilbaok 2006ko *Senex* 30 aldizkarian eman zuen ikasketen sorreraren, planen eta aldaketen berri, «Itzulpengintza eta Interpretazioko ikasketak Euskal Herriko Unibertsitatean» artikuluan.

UPV/EHUko Gasteizko Letren Fakultateko webgunean zehazten denez, hauxe da ikasketa horietako graduatuek lortzen duten profila:

Graduatuek prestakuntza orokorra eta sendoa izango dute itzulpen eta interpretazioko metodo eta teknikan. Horri esker, graduatuek itzulpen orokorrak nahiz espezifikoak egin ahalko dituzte ikasten diren hizkuntzetan. Graduatuek interpretazio-mota desberdinetarako gaitasunak izango dituzte ikasten diren hizkuntzetan. Era berean, honako hauek eskatzen dituzten lanak egin ahalko dituzte: datuak landu eta interpretatzea, itzulpen- eta interpretazio-metodoak eta teknikak aplikatzea, ikasitako informazioa hartu eta transmititzea eta informazio bibliografikoa eta tresna informatikoak erabiltzea. Gaitasun horiek ezinbestekoak dira gradu honentzat proiektatu daitezkeen ia jarduera profesional guztietarako, izan ere, jarduera horietako gehienek adierazpen zuzena (interpretazioa, irakaskuntza, komunikabideak) edo zeharkakoa (itzulpengintza, kulturaren industria, etab.) eskatzen baitute.⁶

Eta hauexek, iturri beretik, graduatuei aurreikusten zaizkien irtenbide profesionalak:

Itzultzaile orokorra. Itzultzaile espezializatua (arlo juridikoa, ekonomikoa, ikus-entzunezkoa, literarioa, zientifiko-teknikoa). Interpretea: loturazkoa, biltzarretakoa, soziala. Hizkuntza-irakaslea. Testuen edizio eta zuzenketetarako aholkularia. Komunikazio-arduraduna. Harreman publikoak. Kanpo-merkataritza.⁷

Aurreko pasarteetan eta ikasketa-plana jasotzen eta arautzen duen Espainiako Aldizkari Ofizialean⁸ zein UPV/EHUko Letren Fakultateko webgunean bertan Itzulpengintza eta Interpretazioa graduari buruzko informazioa eta irakaskuntza-eskaintza epigrafean jasotzen denez⁹, literatur

⁶ <https://www.ehu.es/eu/web/letrak/itzulpengintza-eta-interpretazioko-gradua-aurtengo-ikasturtea> (Kontsulta-data: 2017-10-09).

⁷ *Idem*.

⁸ BOE: <https://www.ehu.es/documents/1690128/1983906/BOE-A-2011-2206.pdf> (Kontsulta-data: 2017-10-09).

⁹ <https://www.ehu.es/eu/web/letrak/itzulpengintza-eta-interpretazioko-gradua-aurtengo-ikasturtea> (Kontsulta-data: 2017-10-09).

itzulpenak berak ez dauka ikasgai propiorik graduko programan: itzulpen-praktiketako ikasgaiak orokorrak dira, eta horietan txertatzen da literatur itzulpena. Gaur egun, literaturari lotutako ikasgai espezifiko bakarra 2. mailan eskaintzen da: Literaturaren Teoria. Bestalde, literatur itzulpenari lotutako graduondokorik ez dago UPV/EHUko Letren Fakultatean.

Edonola ere, itzulpengintza eta interpretazioa egin izan duten hainbat ikaslek itzulpengintzari lotutako gaiak ikertu dituzte bai Euskal Hizkuntzalaritza eta Filologia masterrean, bai Literatura Konparatua eta Literatur Ikasketak masterrean, eta hortik etorri dira, besteak beste, azken urteotan euskal itzulpengintza literarioari (zuzenean eta zeharka) eskaintako zenbait tesi. Halaber, egon da, jakina, itzulpen-ikasketak sortu aurretik itzulpenaren ikerketan hasitakoek bideratutako tesi-lanik literatur itzulpenari loturik. Denak ere 2000. urtetik aurrera aurkeztutakoak dira, Espainiako Hezkuntza Ministerioaren TESEO datu-basean kontsulta daitekeenez.¹⁰

Euskal literatura itzuliaren barne-eremuak prestakuntza-erakunde ofizial eta profesionalen erakunde bereziturik eduki ez arren, kokatzen den itzulpen-eremu zabalagoaren barruan badu bere lekua bai praktikari dagokionez¹¹, bai erreferentziei dagokionez, bai kapital sinbolikoari dagokionez. Azken horri loturik, nabarmentzekoa da azken urteetan euskal literatur

¹⁰ 2000. urtekoa da López Gaseniren *Euskarara itzultitako haur eta gazte literatura: eraginak, funtzioak eta itzulpen-estrategiak*. Genaro Lópezek 2004an defendatu zuen *Grimm anaien kinder-und hausmärchen euskaraz: itzulpenen eta egokitzapenen azterketa*. Aiora Jakak 2011n aurkeztu zuen *Itzulpenari buruzko gogoeta eta itzulpen-praktika Joseba Sarrionandiaren lanetan*. Elizabete Manterolak 2012an defendatu zuen *Euskal literatura beste hizkuntza batzuetara itzulia; Bernardo Atxagaren lanen itzulpen moten arteko alderaketa*. Naroa Zubillagak 2013an defendatu zuen *Alemanetik euskaratutako haur- eta gazte-literatura: zuzeneko nahiz zeharkako itzulpenen azterketa corpus baten bidez*. Koldo Bigurik 2016an irakurri zuen *Euskararen eta gaztelaniaren arteko itzulpenaren estilistika konparatu baterako materialak: peripaus erlatibo esplikatiiboak euskaratik gaztelaniara eginiko literatura-itzulpenetan* (Gaiak: itzulpengintza, estiloa eta erretorika, sintaxia eta analisi sintaktikoa). Ikusi: <https://www.educacion.gob.es/teseo/irGestionarConsulta.do>. 2017ko ekainean aurkeztu zuen Miren Ibarluzeak berea: *Itzulpengintzaren errepresentazioak euskal literatura garaikidean: eremuaren autonomizazioa, literatur historiografiak eta itzultzaileak fikzioan*.

¹¹ EIZIEk gaur egun 363 kide ditu (334 kide aktibo eta 29 ohorezko bazkide). Horien arteko 150 dira liburu-itzultzaileak EIZIEk utzitako barne-dokumentuen arabera. Horrek esan gura du gero eta gehiago direla kidego berean elkartu gura duten profesionalak.

itzulpenaren onespina eta balioa handitu egin dutela bai aurretik aipatzen genuen moduko ikerketek, bai itzulpen-praktikak berak, bai erdietsitako kalitateak eta kalitate hori aintzatetsi izanak. Izan ere, estatusa goratzea itzulitako literatur testuek lortutako mailari ere zor zaio. Urteek aurrera egin ahala, nola itzultzaileen profesionalizazioak eta espezializazioak hala hizkuntzaren eta literaturaren bilakaerak berak ez dute aurrera alferrik egin: gaur egungo itzulpenak asko hobetu direla egitatea da, bai eta euskal literatur itzultzaileek ekarpen nabarmena egin dutela euskal literaturaren garapenean ere, literatur espazioko hainbat eragilek azpimarratu izan dutenez (*Behinola*, 2009: 7-13; Olaziregi, 2012, 160; Ibarluzea, 2015, 69).

Literatura itzulia argitaratzeko eta barne-eremuaren kapital propioa sortzeko eragiletzaz denaz bezainbatean, zenbait argitaletzek egindako ahalegina aipatu behar da: 1992an argitaratu zuen Elkarrek Mendiguren Bereziarturen *Itzulpengintza. Historia eta Teoria*, eta 1995ean *Euskal Itzulpengintzaren historia laburra*. Halaber, kapital propioa sortzeko eragiletzaren adibide bezala hainbat erakunderen artean sustatutako eta kudeatutako proiektuak nabarmendu daitezke, denak ere 1990eko hamarkadaz geroztikoak.

Literatura Unibertsala bilduma abiarazi zuten 1990ean Eusko Jaurlaritzak eta EIZIE elkarteak. Lehiaketa bidez esleitzen dira lanak: EIZIEk deitutako batzorde batek (EIZIE, Eusko Jaurlaritza, argitaletxe esleipenduna) izenburuen zerrenda hautatzen du. Izenburuen zerrenda badelarik, urtean-urtean, maiatz aldera, itzulgaien zerrenda kaleratu eta lehiaketarako deialdia egiten da. Deialdiari men eginez, itzultzaileek itzulgaien laginak prestatzen eta aurkezten dituzte. EIZIEk deitutako epaimahaiak laginak hautatzen ditu eta esleipena egiten du. Bildumaren lehenengo aroa 1990-2002 tartean argitaratutako 100 liburuk osatzen dute, eta Ibaizabal argitaletxeak plazaratu zituen. Bidenabar, nabarmentzekoa da argitaletxea aukeratzeko ere lehiaketa-prozedura baliatzen dela. Bildumaren bigarren aroa 2002-2010 urte-tartean argitaratutako 52 liburuk osatzen dute; kasu horretan, bildumako obrak kaleratzeko ardura Elkar eta Alberdania etxeena izan zen. Gaur-gaurkoz, *Literatura Unibertsala* bildumaren hirugarren aroan gaude. 2011n abiatu zen, eta argitalpenaren ardura Erein, Alberdania eta Igela argitaletxeek dute. Horrez gain, lehenengo aroko liburuak agortuta zeudela

eta, *Urrezko Biblioteka* izeneko bilduma abiarazi da, hautatutako obra-multzo bat zuzendu eta kaleratzeko.¹² Beste adibide bat da *Pentsamenduaren klasi-koak* bilduma. Testuok jasotzen dituen webgunean (<http://www.ehu.eus/ehg/klasikoak/>) zehazten den moduan, 1990ean abiarazi zuten BBV Fundazioak (gerora BBVA), Bizkaiko, Gipuzkoako eta Arabako Kutxek, Euskal Herriko Unibertsitateak eta Deustuko Unibertsitateak. 2010era arteko tartean 130 liburu argitaratu ziren.¹³ Argialetxe pribatuez denaz bezainbatean, adibide batzuk aipatzearen, Elkar argialetxea modu sistematikoan hasi zen itzulpenak plazaratzen 1983an, Igela argialetxeak literatura itzuliari atxikita iraundu, Erein argialetxeak *Bartleby* bilduman itzulpen laburrak plazaratu zituen eta Alberdania argialetxeak zenbait itzulpen gainerako hizkuntzetako edizioen epe berberetan aurkeztea lortu izan du (Del Olmo, 2012, linean). Aurretik aipatutakoez gain, azken urteotan hainbat bilduma eta argialetxe sortu dira, beren-beregi itzulpenak editatzeko. Pasazaite argialetxeak, esaterako, «inportazioko liburuak» argitaratzen ditu, argialetxearen webgunean zehazten duenez; bildumei dagokienez, Susa argialetxearen *Munduko Poesia Kaierak* bilduma aipa daiteke, bai eta *Batera* bilduma ere, Erein etxearena.

Argitalpenaren esparruko espezializaziorako joera horrek ere islatzen du, gure ustez, euskal literatura itzuliaren barne-eremuaren autonomizaziorako joera: denak ere Boltanskik (1975, 37) azaltzen duen fenomeno baten adibide dira; hain zuzen ere, eremuaren produktu espezifikokoaren pilatze sistematikoko selektiboaren adibide. Euskal literatura itzuliarekin lotutako artikulu zientifiko, corpus, ikastaro eta ekitaldiak ugaritu izana ere fenomeno beraren erakusle da. Literatur jaialdietan zein azoketan euskal literatur itzulpenari emandako mahai-inguruak, lantegiak, prentsan euskal itzulpenari egindako tokiak, itzulpen-praktikari zein itzulpenari buruzko hausnarketari eta gogoetari buruzko sarrerak biltzen dituzten blogak eta bestelakoak eremuaren erreferentzia propioen pilatzeari, eta, hortaz, (barne-)eremuaren autonomizazioari lotzekoak dira. Produktu espezifikoak pilatzeko joera horretan,

¹² Bildumari buruzko informazio osagarria nahi izanez gero, ikusi Ibarluzea (2013) zein EIZIEn webgunea: http://www.eizie.eus/Argitalpenak/Literatura_Unibertsala (kontsulta-data: 2017-10-09).

¹³ Zehaztasun gehiago nahi duenak linean aurki ditzake: <http://www.ehu.eus/ehg/klasikoak/> (kontsulta-data: 2017-10-09).

esate baterako, EIZIE elkartearen «Nor da Nor» itzulpenen eta itzultzaileen katalogoa aipa daiteke (<http://nordanor.eus/>). Gaur-gaurkoz, euskaratik eta euskarara egindako hainbat literatur generotako itzulpenak daude kontsul-tagai. Itzultzaileei dagokienez, datu-baseko itzultzaileei buruzko datuak ez eze, elkarteko kideen datuak ere jasotzen dira bertan. Datu-basea literatur itzulpenak soilik jasotzeko sortu ez bada ere, nabarmentzekoa da literatur itzulpenak oraindik datu-base horretan duen zentraltasuna, bai eta elkar-tearen beraren proiektuetan duen zentraltasuna ere.

Euskal literatura itzuliaren barne-eremuaren autonomizazio erlatiboaren beste adierazle bat berariazko kongsakrazio-agentziak agertu izana da. Bada, 1989an Garmendiak aurreratzen zigunez: «Ugalduz doaz azken urteotan Euskal Herrian itzulpengintzaren inguruko sariketak, beka, dirulaguntza eta honelakoak» (Garmendia, 1989, 237): Euskadi Saria, Jokin Zaitegi Itzulpen Laburren Sariketa, Orixe Saria, Bizkaiko Aldundiaren saria, Eusko Jaurlaritzaren beka eta Literatur ondare unibertsala euskaratzeko proiektua zerrrendatu eta azaldu zituen (Garmendia, 1989). Horiei gehitu beharrekoak dira, halaber, Gasteizko Udalak haur- eta gazte-literaturaren alorreko itzulpenak saritzeko abian jarritakoa eta UPV/EHUko Letren Fakultatean ikasleentzat antolatzen zen Félix Ugarte itzulpen-lehiaketa. Horiek guztiak modu sistematiko xamarrean antolatutako sariketak izan ziren (batzuek gaur egunera arte iraun izana da horren adibide).

Esan dezakegu, hortaz, 1980ko hamarkadatik aurrera hasi zirela itzulpen-sariak espezifikoki bihurtzen eta sistematizatzen. Bestalde, 2014an Espainiako Itzulpen Sari Nazionala Josu Zabaleta euskal itzultzaileari esleitu izana ere euskal literatur itzulpenaren eremuaren autonomizazioaren islatzat jo daiteke, hain zuzen ere, eremuz kanpoko agentziek euskal literatur itzulpenaren eremua balioetsi zutela erakusten baitu.

Orain arte Hego Euskal Herriko ekimenez aritu naiz, baina lehenago ere esan dut euskal literatur itzulpenaren barne-eremua transnazionala dela: aipatzekoa da Ipar Euskal Herrian ere badituztela eragileak eta sareak bai euskal itzulpen-eremuak, bai euskal literatura itzuliaren barne-eremuak.

Apalategik periferikotasun bikoitza esleitzen dio Ipar Euskal Herriko literaturari: «munduko literatur sistema nazioartekoan arras periferikoa den gure

euskal literatur sistema xumearen periferian aurkitzen den azpi-sistema literario bat da: Iparraldeko euskarazko literatura. Periferiaren periferia beraz» (Apalategi, 2005, linean). Bada, gure marko teorikora eta euskal literatura itzuliaren barne-eremura etorrira, esan dezakegu euskal literatura itzuliaren barne-eremuak indar-sare ahulagoak dituela Ipar Euskal Herrian: gutxiago dira itzultzaileak eta itzulpenak, eta urriagoa da itzulpenen irismena.

2008an bildu ziren Ipar Euskal Herrian ziharduten zenbait itzultzaile Iparraldeko itzulpenari buruzko mahai-inguru batean,¹⁴ eta bilerari buruzko aktan jasotzen denez, «mugaz bestaldeko euskal itzultzaileen arteko harreman eta ezagutza eskasa» azpimarratu zuten partaideek (Alegria, 2008, linean). Antza, ez dute kolektiboaren sentimendurik, baina, nonbait kidetzekotan, Hego Euskal Herriko elkarteko kide egiten dira, oro har, ez Frantziako itzultzaileen elkarteetako kide: «Itzultzaile-elkarteei dagokionean, mahai-inguruan parte hartu genuen denok EIZIEko kideak bagara ere, aitortu behar izan genuen elkarte ezezaguna dela Iparraldean, eta, beraz, lana egin beharko litzatekeela gabezia hori betetzeko» eta «Gutako inor ez da Frantziako itzultzaile-elkarte bateko kide» (*idem*). Hara hor beste arrazoibide bat euskal literatura itzuliaren eremua nazioz gaindikoa dela esateko.

Prestakuntza-arazoei buruz jardun zuten aipatutako bilera hartan ezen, Iparraldeko itzultzaileen konbinazio-eskari ohikoenak frantsesa-euskara (eskaera hori izaten da Iparraldean) eta euskara-frantsesa (horixe da Hegoaldetik egin ohi den eskaria) badira ere, egun ez dago Frantzian euskara aintzakotzat hartzen duen itzultzaile-eskola edo fakultaterik: «Euskaratik frantsesera eta alderantzizko itzulpenak hizkuntza-ikasketetan soilik landu daitezke, hots, euskal filologiako ikasketetan, edozein atzerriko hizkuntza-ikasketetan egiten den moduan» (*idem*). Bestalde, Hego Euskal Herriko prestakuntza-sareak ez die irtenbide erabatekorik ematen beren hizkuntza-norabideetan trebatzeko: «gure mahaikide baten esperientziaren arabera, Gasteizko itzulpen-ikasketetan ez da lantzen euskaratik frantsesera edo gaztelaniatik frantseserako itzulpena, alderantzizkoa baizik» eta «Gainera,

¹⁴ Hain zuzen ere, Ipar Euskal Herrian diharduten lau itzultzaile bildu ziren: Kattalin Totorika, Fermin Arkotxa, Nahia Zubeldia eta Edurne Alegria.

jakina da Hegoaldean azken hamarkadetan frantsesaren irakasteari utzi zaiola ingelesaren mesedetan, horrek ekarri dituen ondorio ezin txarragoekin (horien artean frantsesera itzulitako testuen kalitate eskasa)» diote (*idem*). Beraz, euskaratik frantseserako itzulpena suspertzeko premia agerian geratu zen euren solasaldian, bai eta frantsesetik euskarara gutxi itzultzen dela ere. Hara zer aipatu zuten bilera hartan literatur itzulpenaz:

Itzulpen literarioa. Mahai-inguruan geunden batzuk Iparraldeko eta Frantziako argitaletxeekin lan egin izan dugu, esate baterako, Gatuzain, Quai Rouge, Castor Astral, Atlantica, Pimientos. Esperimentziak desberdinak izan arren, esan daiteke oso gutxi itzultzen dela euskaratik frantsesera eta are gutxiago frantsesetik euskarara. Maila horretan, nabaria da itzulpen-politika baten falta Iparraldean. Aztertu gabe geratu ziren beste lan-esparruak, hala nola, administrazioko beste zerbitzuak, enpresa pribatuak, turismoa eta ostalaritza, hezkuntza mundua, etab.

(Alegria, 2008, linean)

Mahai-inguruan aipatutakoez gain aipa daitezke, halaber, *Maiatz* aldizkariarena bezalako ekimenak: bertan hainbat itzulpen argitaratu izan dituzte hainbat idazlek.¹⁵ Bestalde, arlo akademikoan ere egin dira, UPPA unibertsitateari, Michel Montaigne unibertsitateari eta IKER-UMR5478 ikerketa-laborategiari lotuta, euskal literatura itzuliaren barne-eremuan koka daitezkeen zenbait ikerketa-lan; batzuk aipatzearen, Aurelie Arcocha-Scarciak, Ur Apalategik, Mirentxu Irigarayk, Natalia Zaikak zein Joana Pocheluk egindakoak, gehienak *Lapurdum* aldizkarian argitaratu direnak. Arlo akademikotik at, baina, euskal literatur itzulpenari lotutako eragileak gutxi eta xumeak dira Ipar Euskal Herrian, egoera soziolinguistikoa dela eta, euskarak ez baitu inongo ofizialtasun-estatusik Frantzian. ElZIEk deituta egindako eta aipatu berri dugun mahai-ingurua egin zen garai bertsuan jarri zen martxan Office Publique de la Langue Basque (OPLB) erakundea.¹⁶ Hizkuntza-politika ere egiten du erakunde horrek Iparraldean;

¹⁵ Ikusi, esaterako, Itxaro Bordak bertan argitaratutakoen berri «Itxaro Borda bortxaz itzultzaile» (Jaka, 2015) artikuluan.

¹⁶ Ikusi: <http://www.mintzaira.fr/>

besteak beste, Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza-rekin lankidetzan. Erakundearen beraren eta hizkuntza-teknikariaren eskariz sortutako itzulpen-beharrez gain, ez da erakundearen txostenetan biltzen literatur itzulpenari eragiten dion politikarik. Hara zer zioen Alegriak aurretik aipatu txostenean:

Hona zer aurreikusten den «Hizkuntza Politika» txosteneko 6. kapituluan: *Europa, Frantzia, Akitania mailan, eta Euskal Autonomia Erkidegoan argitalpen alorrean eskumena duten erakundeekin lan harreman iraunkorrak eraiki, laguntza egitura ezberdinekin lotura segurtatuz* (6-1.1). Eta bertan esplizituki aipatzen da: *Euskarazko itzulpengintza lagundu* (6-1.2), *honako hau gehituz: Ekoizpen elebidumen eta frantsesezko liburu klasikoaren itzulpenen argitalpena lagundu* (6-1.3).

(...)

Gai honi buruz Jean Claudek esan zigun itzulpen lanak aurkez daitezkeela beste lanekin batera eta hautatu lanak beren laguntzarekin argitaratzen direla. Arlo honetan beraz, ildo bat ireki daiteke.

(Alegria, 2008, linean)

Eragiletza pribatutik sortutako proiektuak laguntzeko modua badago Ipar Euskal Herrian, modu xumean bada ere, baina ez erakundeek bideratutako proiektu egituraturik.

Erakundeekin jarraituz, EIZIEk aurrerapausoak eman ditu Ipar Euskal Herriko itzulpen-eremuarekiko harremanetan, eta aurreko bileraren haritik, hainbat ekimen sustatu ditu; kasurako, Pauen 2012an egindako «Idazlea itzultzaileen lantegian».¹⁷ Horrez gain, EAEtik eta euskal eremutik haragokoak dira erakundeen arteko sarea:

Por fin, para terminar queremos hablar de la importancia que EIZIE ha dado siempre a las relaciones con otras asociaciones de traductores. Ya en los primeros años de andadura, EIZIE ha tenido estrechos contactos con las diferentes asociaciones españolas. Igualmente, llevados por la inquietud de estar en contacto con traductores de distin-

¹⁷ Argibide gehiago hemen: http://www.eizie.eus/Jarduerak/idazlea_eta_itzultzaileak/itzulika12a-maiera (kontsulta-data: 2017-10-10).

tas lenguas y culturas, también entramos en el año 1990 a formar parte de la FIT, cuya comisión de lenguas minoritarias fue presidida durante cuatro años precisamente por un miembro de nuestra asociación. Asimismo, EIZIE es miembro de CEATL desde 1992.

(EIZIEk utzitako barne-dokumentua)

1992az geroztik, beraz, EIZIE elkarteak CEATLeko (Europako literatur itzultzaileen elkarteak biltzen dituen erakundea) kide da. Bada, euskal literatura itzuliaren barne-eremuaren erakunde-sarearen adibide da azken hori; izan ere, sare horren xedea da literatur itzultzaileen itzulpen-jarduna legitimatzea, negoziazio-espazioez jabetzea eta merkatu-politikekin lotutako gai eta lan-baldintzei buruzko erabakimena lortzea, adibide batzuk aipatzearen.

Euskaratik beste hizkuntza batzuetara egindako literatur itzulpenei dago kienez, norabide horretako itzulpenak sustatzeko itzulpen-politikak ere sortu dira: Eusko Jaurlaritzak 2000. urteaz geroztik hainbat laguntza eta poltsa bideratu ditu euskaratik beste hizkuntza batzuetara itzulpenak egiteko. Gaur egun, 2012tik zehazki, Etxepare Euskal Institutuak sustatzen ditu beste hizkuntza batzuetarako itzulpenak eta merkatu-politikak: katalogoak argitaratzen ditu, itzulpenak laguntzeko deialdiak ateratzen ditu, argitaletxe, autore eta itzultzaileentzako bekak eta egonaldiak sustatzen ditu, eta nazioarteko azoketan euskal literaturaren presentzia bultzatzen du. Arlo horretan egindako lanaren beste adibide bat da Etxepare Euskal Institutuaren webgunean txertatutako *basqueliterature.com* ataria, lehenago EIZIEk kudeatzen zuena. Halaber, 2015ean, Etxepare Euskal Institutuak eta Laboral Kutxak euskararen eta euskal kulturaren sustapenean eta elkarlanean aritzeko Etxepare-Laboral Kutxa Itzulpen Saria sortu zuten, jatorriz euskaraz idatzi eta beste hizkuntza batean argitaratutako obra baten itzulpena saritzeko. Itzulpenaren kalitatea eta argitaletxearen sustapen-plangintza aintzat hartu, eta bi-biak (itzultzailea eta argitaletxea) saritzeko xedea du lehiaketak. Ikusten denez, euskal eremuan egindako literaturaren itzulpenak ezagutzera emateko ahalegina saritu nahi da. 2016an, bestalde, Etxepare Institutuak eta DSS2016-k «Itzultzaile Berriak» izeneko egitasmoa jarri zuten martxan, euskal literatura atzerrian ezagutarazteko: nazioarteko literatur itzultzaileak euskaraz trebatzeko deialdi bat antolatu zuen Etxepare Euskal Institutuak. Nork bere proiektua aurkeztu eta zortzi literatur itzul-

tzaille eskarmentudun hautatu ziren. Ondoren, itzultzaileek euskara-eskolak jaso zituzten barnetegi batean (lau itzultzailek sei hilabeteko egonaldi luzea egin zuten, eta beste lauk hilabeteko egonaldi laburra). Bada, egonaldi horien helburua hauxe zen, EIZIEren webgunean bertan irakur daitekeenez: «beren itzulpenetan euskara ere zubi nahiz sorburu hizkuntza gisara erabili ahal izateko hizkuntza gaitasuna lortzea» (http://www.eizie.eus/Jarduerak/itzultzaile_berriak, kontsulta-data: 2017-10-10). Horrez gain, egonaldi luzea egin zuten lau itzultzaileek diru-laguntza jaso zuten euskal literaturako obra bat gaztelania ez den beste hizkuntza batera itzultzeko eta lan hori argitaratuko duen argitaletxea aurkitzeko.

Jarduera horiek guztiek indartu egiten dute euskal literatura itzuliaren barne-eremuaren autonomizazioa eta barne-eremuko produktu espezifikoak sortzea; izan ere, Etxepare Euskal Institutuak nazioartean egindako sustapenak eta zabalkundeak euskal literatura ikusarazteko bestelako bideak zabaldu ditu, eta, nahitaez, itzulpenaren mende dago ikusgaitasun hori. Lehenago ere ematen zituen laguntzak Eusko Jaurlaritzak euskaratik beste hizkuntza batzuetara itzulpenak egiteko, baina Etxepare Euskal Institutua agertu aurretik, esaterako, laguntzek ez zuten biltzen nazioarteko jaialdi eta azoketan aurkezpenak egiteko aukera zein literatur itzulpenarako prestakuntzan eta zabalkundean ari diren erakunde-sareetan parte hartzeko aukera. Diru-laguntzak ugaltzarekin bat, gero eta handiagoa da euskaratik beste hizkuntza batzuetara itzultitako lanen pilatze sistemiko selektiboa ere: besteak beste, honako ekimen hauek aipa daitezke: Atenea argitaletxe madrildarraren «Biblioteca vasca bilingüe», Nevadako Unibertsitateko William Douglass Center for Basque Studies (Reno) zentroak bideratutako «Basque Literature Series» bilduma (2004-) edota «collane m30» bildumak euskal literaturari eskaintzen dion lekua, esaterako. Azken hori Gran Via Edizioni argitaletxearen bilduma bat da, «Espainia pluralaren narratiba»-ko zenbait lan biltzen duena; halaber, hortxe dago Malinc argitaletxe esloveniarraren ere, euskal literaturari tartea egin diona, bai eta Holandan (Herbehereak) kokatutako Zirimir Press edo Moskuko (Errusia) Gernika ere. Horrez gainera, euskal literatura itzuliaren espazioari eusten dioten elkarteak ere badira; kasurako, Euskalema elkarte alemaniar eta euskaldunak euskaratik alemanera itzultitako hainbat lan argitaratu ditu.

Badirudi, beraz, euskal literatura esportatzeko joera handitzen ari dela, eta euskal literaturaren itzulpenean espezializatzen ari diren itzultzaileak (batzuek zuzenean itzultzen dute euskaratik) agertzen ari direla, Etxepare Euskal Institutuak emandako datuen arabera.

Ondorioak

Artikulu honetan azaldu dudanez, (barne-)eremu baten lehenbiziko eragin- eta ikerketa-maila (barne-)eremuaren beraren egituraketa da, eta loturik dago eremuaren erreferentzia propioak sortzearekin, produktuen ekoizpena eta zirkulazioa baldintzatzen duten erakundeak eta eragileak agertzearekin, eta profesionalizatzearekin; hau da, eremua espezializatzearekin eta erakundetzearekin. Bada, euskal itzulpen-eremua espezializatzen eta erakundetzen hasia da, espezifikotasunerako joera hartu du; hala ere, oraindik erabat baldintzatzen dute albo-eremuek eta eremua bera kokatzen den espazioak (batez ere hizkuntzaren egoera soziolinguistikoak), eta horregatik esaten dut autonomia erlatiboko eremua dela euskal literatura itzuliaren barne-eremua, ezen, ezinbestean, bateko eta besteko eragileen sarean ari baita garatzen. Oro har, esan daiteke erakundetzea gertatu egin dela itzulpen-eremuan, bai eta itzulpen-eremuaren erreferentzia propioak ugaltu egin direla ere. Edonola ere, literatura itzuliari dagokionez, profesionalizazioa ez da erabatekoa, ez alderdi ekonomikoari dagokionez, ez jardueraren eskusibotasunari dagokionez: ezagun da oraindik ez dagoela ia literatur itzulpenetik soilik bizibidea ateratzeko modurik duen itzultzaile profesionalik (literaturatik soilik bizi diren profesionalak ere gutxi diren modu bertsuan). Horrez gain, literatur itzulpenari lotutako erakundeak gutxitan dira soilik literatura itzuliari dagozkionak, nahiz eta literatura ardatz nagusietako bat izaten den gehientsuenetan.

Bibliografia

AGUIAR E SILVA, V. M., 1972, *Teoría de la literatura* (trad. García Yebra). Madrid: Gredos.

ALEGRIA, E., 2008, «Itzulpengintza iparraldean», *Senex*, 35 (2008) linean: <http://www.eizie.eus/Argitalpenak/Senez/20081028/alegria>.

APALATEGI, U., 2005, «Iparraldeko azkenaldiko literatura euskal literatur sistemaren argitan (eta vice versa)», *Lapurdum*, 10 (2005) 1-18.

AUZMENDI, L., 1988, «Euskal Itzultzaile, Zuzentzaile eta Interpretarien Elkar-tea», *Senex*, 7 (1988) 237-244.

BEHINOLA, 2009, «Hiru euskal argitaletxe itzulpengintza inguruan», linean: <http://www.galtzagorri.eus/behinola/dokumentuak/hitz-eta-pitz-5.pdf>.

BOLTANSKI, L., 1975, «La constitution du champ de la bande dessinée», *Actes de la recherche en sciences sociales*, 1-1 (1975) 37-59.

BOURDIEU, P., 1984, «The Market of Symbolic Goods», in *The field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*. New York: Columbia University Press, 112-144.

———, 1990, «El campo literario. Prerrequisitos críticos y principios de método» (trad.: Desiderio Navarro), *Criterios* (1990) 25-28.

———, 1991, «Le Champ littéraire», *Actes de la recherche en sciences sociales*, 89 (1990) 3-46.

DEL OLMO, K., 2012, «Itzulpengintza Euskal Herrian; Urrezko aroaren hasiera: XX. mende amaieratik XXI. mende hasierara», *Aunamendi Eusko Entziklopedia*, linean: <http://www.euskomedia.org/aunamendi/ee154049/143433>.

EIZIE, Itzultzaile eskola & HAEEko Itzultzaile Eskola, 1989, «Itzultzaile ikaskeen diseinua (Euskal Herriko Unibertsitateari proposamendua)», *Senex*, 8 (1989) 77-100.

GARMENDIA, M., 1989, «Itzulpen sariketak eta beste», *Senex*, 8 (1989) 237-240.

———, 1992, «Itzulpengintza masterra: planifikazio baten beharra», *Senex*, 13 (1992) 151-154.

IBARLUZEA, M., 2013, «Literatura Unibertsala bildumaren bideak», *Lapurdum*, XVII (2013) 93-107.

———, 2015, «The Translation Habitus of Contemporary Basque Writers», *Estudios de traducción*, 5 (2015) 59-75.

JAKA, A., 2005, «Translating Basque Literature», *Transcript*, 20 (2005) linean: <http://www.transcript-review.org/en/issue/transcript-20-basque/translating-basque-literature>.

LASAGABASTER, J.M., 2007, «Sobre la historia de la literatura vasca: diagnóstico y perspectivas», *ASJU*, XLI-1 (2007) 237-248.

LÓPEZ GASENI, J. M., 2010, «Genero periferikoen agerpena euskal literaturaren historietan», *Euskera*, 55-2 (2010) 841-852.

MENDIGUREN BEREZIARTU, X., 1981, «Itzulpenaren mundua eta euskal itzultzaileen oinarritzko prestakuntzarako eskola. (Dossier-Aurreproiektua)», *Euskera* 26 (1981-2) 933-1003.

———, X., 1984, «1. Itzultzaile Eskola», *Senez*, 1 (1984) 19-26.

———, X., 1989, «Euskal Itzultzaileen Ikasketak: Hamarkada baten ikuspegia», *Senez*, 8 (1989) 15-26.

NAVARRO, K., 1984, «2. Itzultzaile Eskola: Orainaldia», *Senez*, 1 (1984) 27-33.

OLAZIREGI, M. J., 2002, *Euskal eleberraren historia*. Bilbo: Labayru Ikastegia & Amorebieta-Etxanoko Udala.

SAPIRO, G., 2010, «L'autonomie de la littérature en question», in *Bourdieu et la littérature*, (Martin, J. P. dir.). Nantes: Éditions Cécile Defaut, 45-61.

———, 2014, *La sociologie de la littérature*. Paris: Editions La Decouverte.

URZELAI, J. & AUZMENDI, L., 1989, «Martuteneko Itzultzaile Eskolaren ibilbide historikoa: sorrera, emandako pausoak eta gaurko egoera», *Senez*, 8 (1989) 27-31.

VIZCARRA, F., 2002, «Premisas y conceptos básicos en la sociología de Pierre Bourdieu», *Estudios sobre las Culturas Contemporáneas*, VIII 16 (2002) 55-68.

WOLF, M., 2011, «Mapping the field: sociological perspectives on translation», *International Journal of the Sociology of Language*, 207 (2011) 1-28.

ZABALETA, J., 1989, «Itzultzaile ikasketen etorkizunerako argibideak», *Senez*, 8 (1989) 61-76.

ZABALONDO, B., 1988, «Itzultzaile eskolen berri», *Senez*, 7, linean: <http://www.eizie.eus/en/Argitalpenak/Senez/19890130/zabalon>.